

DEBRECENI REFORMÁTUS HITTUDOMÁNYI EGYETEM

T É Z I S F Ü Z E T

PAP FERENC

TEPLOS MINT TEOLÓGIA

Exegetikai és kultusztörténeti kulcsok az Ez 40-48 értelmezéséhez

Doktori (PhD) értekezés ószövetségi bibliai teológia
és vallástörténet tárgykörében

Témavezetők:

Dr. habil. Hodossy-Takács Előd egyetemi docens

Dr. habil. Kustár Zoltán egyetemi docens

Debrecen, 2008

I. Tézisek a nyilvános disputára

1. A Templom és a templomkörzet részletes leírása (Ez 40-42) konstitutív, elválaszthatatlan része az ezékieli látomás teológiai koncepciójának, amely a szent hely (toposz) realitásán és valóságosságának tényén nyugszik, ill. abból indul ki. Az Ez 40-48 értelmezésének alapmotívuma az, hogy a Templom maga teológia.
2. Az Ez 40-48 nem utópia, ezért Izráel újjászületésének ezékieli koncepciója sem utópisztikus, hanem a próféta és a prófétatanítványok papi teológiai gyökerű és templom-, ill. kultuszközpontú újrendezési terve.
3. Az ezékieli újrendezés a megkülönböztetés, elválasztás és kiegyenlítés teológiai princípiumán és isteni mandátumán nyugszik, a jövő Izráelének intézményei és csoportjai Templomhoz való viszonyulásukban értelmezendők.
4. A szent és profán, a tiszta és tisztátalan a bibliai világértelmezés papi gondolkodás és teológia által profilírozott alapkategóriái (vö. Ez 44,23).
5. A megtisztított kultusz tökéletes megvalósulása az eszkatológikus idő beállítását jelenti az ezékieli világértelmezés szerint.
6. Az Ez 40-48 koncepciója és váradalma szerint a jövőbeni egyesített Izráel dávidi messiás és főpap nélküli, kollektív papi törvénykezés és irányítás alatt álló, hierokratikus ország lesz, ami a prófétai iskola korrektúrájaként fogandó fel a próféta korábbi váradalmaival szemben. Így lesz Izráel szent nép és papok birodalma (vö. 2Móz 19,6).
7. Az Ez 40-48 nem a második Templom vagy egy még későbbi kor kultuszi-prófétai kritikája, ill. programja, hanem a fogság korában önértelmezését kereső Izráel egyik tanúja. A fogság az ezékieli gondolkodás számára nem csupán vég, hanem új kezdet is, a kontinuitást Isten Dicsősége (Ez 1; 8-11; 43) jelenti.

II. A doktori értekezés bemutatása magyar, német és angol nyelven

A *Templom mint teológia* című doktori (PhD) értekezés nem Ezékiel próféta templomvíziójának (Ez 40-48) részletes magyarázatát vagy kommentárját foglalja magában, a munka inkább kulcsokat akar felkínálni a prófétai vízió egészének értelmezéséhez.

A prófétai könyv utolsó kilenc fejezetének 260 számozott verse Izráel vallástörténetének fontos állomása. Céлом volt, hogy a bibliai tudományok és segédtudományaik gazdag felismeréseire építve az Ez 40-48 teológiai koncepcióját és gondolatiságát nagyobb összefüggésbe helyezzem. A vízió teológiai koncepciójának értelmezéséhez alapvetően a bibliai teológia, a vallástörténet, a vallástudomány, a (keresztyén) liturgiátörténet területéről, ill. határmezsgyéinek összetalálkozásáról hozom az adatokat, összetevőket és kitekintéseket. Ezt az interdiszciplináris megközelítési módot nevezem *kultusztörténetnek*, amely általában véve a *kultusz* alapelveit és alapmotívumait, de a mindenkori, Istent vagy istenséget kereső ember gondolatvilágát és magatartásformáit is vizsgálja. Ennek alapfeltetele a filológiai pontosság és kitekintés. E két szándék és célkitűzés alapján született meg a disszertáció alcíme: *Exegetikai és kultusztörténeti kulcsok az Ez 40-48 értelmezéséhez*.

A *Templom mint teológia* című doktori értekezés az ezékieli templomvízió olyan kultusztörténeti, kultuszközpontú értelmezését kívánja felnyitni, elindítani, amelynek egészen a mai életig, az egyház és istentisztelete mai ügyéig és állapotáig vannak mondanivalói, elsősorban kritikái. A bibliai teológia – amennyiben a biblikus tudományok összességéből ezt az inkább magyar kontextusban önálló teológiai tudományágot megnevezzük – a legújabb kutatásban igényt formál arra, hogy nem elsősorban kérügmátikus, gyakorlati teológiai értelemben vett applikációt, üzenetet fogalmazzon meg tanulsgékként a mai korral szemben, ill. a mai korban; ez a szándék több, mint az adott szakasz(ok) vagy korszak hagyománytörténeti továbbélésének vizsgálata.

Ezékiel próféta és prófétai tanítványi köre számára a fogság utáni újrakezdés és újrendezés egyedüli *princípiuma* és *indoklása*

nem más, mint Izráel Istenének, az Úrnak *szent helyen* megtapasztalható *dicsősége* és *szentsége* lesz (Ez 43,1kk.), amit megelőz a valóságos mértékegységekkel megmérhető és leírható szenthely, a Templom részletes leírása (Ez 40-42). A legszentebb hely az újjászülető nép és ország teológiai és földrajzi középpontja: a törzsek, emberek, intézmények tagozódása szemmel láthatólag a Templomhoz való viszonyulásban fejeződik ki.

Az ezékieli templomvízió mint egész alapmotivációja tekintetében a *teológiai-történeti kiegyenlítés elvét* követi töretlenül, eközben minden más „realitás” figyelmen kívül kerül. A próféta és a prófétai tanítványi kör Izráel intézményeit, tiszttségviselőit, csoportosulásait kívánja *újraredefiniálni*, eközben az *elmaradt átmenet kiegyenlítésére* törekszik, amely a prófétai csoport értékítélete és teológiai látása szerint a fogságot megelőző kor helytelen és egészségtelen *hatalmi koncentrációját* hívta elő. A vízió intenciója az, hogy az „új honfoglalás”, vagyis a remélt újbóli hazatérés – következményei tekintetében – ne legyen ugyanaz, ill. ugyanolyan, mint az első volt. A csoport teológiai értékrendjének és érdeklődésének középpontjában a tribális, önrendelkező, teokratikus és teocentrikus „pusztai egzisztencia” (*Wüstenexistenz* – ALBERTZ) helyezkedik el, amit a prófétai csoport a vízióban az állam kormányzati-szervezeti, szükségszerű intézményrendszerével sajátosan kompilál és kombinál. Izráel átalakulásáért, az ősi, ideális törzsi szervezet felbomlásáért, gyengüléséért, ehelyett a társadalmi osztályok és csoportok képződéséért az államalapítással természetszerűleg együtt járó intézmények (irányító testületek, királyság intézménye, Templom, főváros) nagy mértékben felelősek voltak. Az így fokozatosan keletkezett hatalmi rend és koncentráció kiegyenlítésére szolgál a le-, ill. elválasztás, valamint a megkülönböztetés teológiája. Az intézmények (Templom és főváros; Templom és város leválasztása a királyságról; királyság és kultusz) elválasztásának alapját a megkülönböztetés és differenciálódás teológiai alapelve hatja át (szent és profán; tiszta és tisztátalan; papi csoportok). Mindezek alapján születik meg a felismerés, hogy az ezékieli vízió számára *a Templom önmagában véve teológia*.

A bevezető gondolatok és a célkitűzés megfogalmazása után (I. fejezet) a II. fejezet rövid alapvetést tartalmaz. *Ezékiel személyének* és papi származásának szükségszerű bemutatását *a prófétai könyv egészének* jellemzése követi. A próféta működésének két, egymástól eltérő hangvételű (Jeruzsálem pusztulása előtt ítélet, utána pedig vigasztalás), mindenesetre sematikus periodizálása nem indokolja a könyv egészének és egységének megbontását (1-39. és 40-48. fejezetek). Az ún. hármas eszkatológiai séma (1-24: ítélethirdetés Júda és Jeruzsálem ellen; 25-32: ítélethirdetés a népek ellen; 33-48: üdvígéret) sem veszi figyelembe, hogy Ezékiel könyvének szerkezeti vázát tulajdonképpen a bonyolult szövésű, szoros előre- és visszautalásokkal egybefűzött víziók (1-3; 8-11; 37; 40-48) alkotják. A prófétai könyv felépítése és szerkezete rendkívül összetett, a leírt, ill. reflektált történelmi események nem lineárisan következnek egymásra és/vagy egymásból. Szoros belső, oda-vissza kiható kapcsok tartják egyben, fűzik össze az egész könyvet és mondanivalóját. A mű szerkesztői és koncepcionális közepét nyilvánvalóan a Jeruzsálem bukásáról és a próféta feleségének haláláról szóló híradás (Ez 24,15-27) képezi. *A fogság Biblián belüli értelmezései* között a teljes pusztítás képe Ezékielnél nem csupán *vég*, hanem *új kezdet* is. Az egész könyvet az *ÚR és népe drámájának* alapgondolata járja át. A „történelmi dráma” körül húzódik egy „exiliumi menyeyei dráma”, amely miatt az olvasóban a koncentrikus szerkesztettség érzete fogalmazódik meg, az idői síkok „logikus rendje” szándékoltnan szűnik meg.

Az első deportálások alkalmával a babiloni fogságba vitt pap-próféta korai, jeruzsálemi működése a tudományos kutatás mai álláspontja szerint szinte rekonstruálhatatlan. A könyv egésze a prófétára, valamint az első és második nemzedékbeli tanítványokra vezethető vissza, keletkezési körülménye már alapvetően az írásbeliség. A könyv egésze minden bizonnyal a Kr.e. 6. században állt össze (kivéve az Ez 38-39 betoldását), az Ez 40-48 semmiképpen nem keletkezhetett Kr.e. 515 után, így az nem az ún. „második Tempom” kultuszi-prófétai kritikája. Külön alfejezet foglalkozik azzal a történelmi környezettel, amely a fogság korát jellemezte.

A *Toposz teológiája* című III. fejezet az Ez 40-48 műfajmegközelítési kérdéséből indul ki, és a tudományos kutatásban az ezékieli vízióval kapcsolatban emlegetett *utópia* (= *senkiföldje, nemhely*) fogalmával szemben hangsúlyozza, hogy a látomás koncepciója éppenséggel *a szent hely (toposz) realitásának, valóságosságának tényén* és tapasztalásán (Ez 40-42) *nyugszik*. A második alfejezet a templom építészeti-technikai leírásának kérdéseivel foglalkozik, ami alapján megállapítható, hogy az ezékieli templomvízió *egy jól átgondolt teológiai program konzekvens elbeszélése* és nem egy építészeti tervrajz elbeszélő ismertetése. A precíz, „száraz”, mindig *bent-ről kifelé* haladó leírás konstitutív része, programadó magva az egész koncepciónak. A templomkörzet fala azért volt, hogy a szent és a profán területet szét-, ill. elválassza egymástól (Ez 42,20). Az Ez 40-48 teológiai centrumát annak a *Dicsőségnek a visszatérése* jelenti, amit a próféta az Ez 1-ben a Kébár-folyó partján megérkezni lát, és ami az Ez 8-11-ben hagyja el a Templomot. Az Ez 43,7 szerint Isten Izráel fiai között fog örökké *lakni (sátorozni)*, ami a vízió szerinti teljes újrendezést, Izráel újbóli önértelmezését vonja maga után. A negyedik alfejezet a templom és a templomkörzet (*temenosz* – kihasított térszelet) és létesítése kultusztörténeti kérdésével foglalkozik. A templom(körzet) mindig *axis mundi* (a föld tengelye), a szentély *imago mundi* (a világ képe, „miniatűr teremtés”); létezésének célja, hogy a teremtés, a világ rendjének állandóságát és fennmaradását garantálja és szimbolizálja. Az Ez 40-48 elé csatolt Ez 38,12 szerint a jeruzsálemi templomhegy a *világ középpontja (köldöke)*, az ötödik alfejezet a világ közepe, valamint a templomi zárókő általánosan elterjedt képzetéhez ad értelmezési kulcsokat. A főfejezet végén a templomi kultusz, liturgia örök céljáról: a jelenvalóvá tételről szövegezik.

A IV. fejezet *a megkülönböztetés teológiájának* alapelveit tisztázza. Először a szent és profán fogalmának részletes elemzéséből arra a következtetésre jutunk, hogy a szent (elkülönített) és profán (közönséges, azaz általános érvényű, mindennapi) mint egymást kiegészítő kategóriák *a bibliai világértelmezés papi gondolkodás és teológia által profilírozott alapkategóriái*. E kettő alapvetően – az általános gondolkodás ellenében – mégsem ellentét, hanem *különbö-*

zóság. Ugyanígy a tiszta és a tisztátalan a földi állapotok, az evilági ember földi állapotainak leírására és jellemzésére szolgál. A *tisztaság és tisztátalanság* fogalma erőteljesen élt a görögség gondolkodásában is, ahol a fogalompár a Kr.e. 7-6. században átvitt (erkölcsi, lelki) értelmet nyert. A tiszta és tisztátalan tapasztalása nem csupán a kultuszi életet alakította és szabályozta, hanem az egész közösség, társadalom hivatalos életére, szervezettségére is kihatással volt. A(z ezékieli) papság legfőbb feladata, hogy tanítsa és oktassa Isten népét a szent és közönséges, a tiszta és tisztátalan közti *különbségtételre* (Ez 44,23). A megkülönböztetés teológiájának részét képezik az Ez 45,18-25 „kalendáriumában” található *ünnepek* (mint az idő megkülönböztetésének részei), amely az izráeli ünneptörténet egyik fontos átalakulásának tanúja. A *Szombat* (Ez 46,1-5) a fogság korában különleges jelentőségre tett szert, amit az elrendelt 6+1 szombati áldozat is mutat. Az ezékieli megkülönböztetés-koncepció szerint a jeruzsálemi templomi *papság* is tagolt testület: a cádókita papok előjogainak és elsőségének védelme mellett a történelmi büntetés miatt második kultuszi szolgálatba kerülő lévitapapság ténye a papság történelmi önértelmezéséért vívott harcának egyik fontos tanúja. Az újjáépülő Templom köré szerveződő egységes Izráelt egy kollektív papi testület fogja irányítani (~ *hierokrácia*; vö. papok birodalom/ királysága 2Móz 19,6), a főpapi tisztség ismeretlen az Ez 40-48 számára.

A megkülönböztetés mellett számottevő az *elválasztás teológiája*. Az istenség és az uralkodó „lakása”, azaz palotája rendszerint összeépült, de az ezékieli koncepció szerint a templomkörzetben, az ÚR közelében földi uralkodónak nincs többé helye, ami a királyság intézménye felett gyakorolt maró teológiai kritika (egyébként a vízió azt sem részletezi, hogy az eljövendő fejedelem pontosan hol, milyen körülmények között fog lakni). A Templomot és a körülötte elhelyezkedő *várost* is szét kell választani, a Templom a felajánlott szent területen, az ország közepén kell hogy legyen (a *város* mindig a lakott világ, az egész ország képe). A szenthely és a város alapterülete elidegeníthetetlen *köztulajdon* lesz, a város neve is új és beszédes: „Az Úr [*van*] ott”, az új *várost* topográfiailag sem lehet azonosítani a régivel (Ez 48,35b). Izráel új uralkodója nem *király*, ha-

nem hatalmától és előjogaitól megfosztott, depotenciált *fejedelem*, a nép reprezentánsa, az ÚR vazallusa lesz, akitől az ezékieli tanítványok – Ezékiel tanításával szemben – minden korábbi, Dávid személyéhez kötött messiási reménységet és váradalmat elvettek. A vízió kicsengése szerint a „messiási kor”, a vég (azaz beteljesedés), az eszkaton a Templom felépülésével és Isten akaratának maradéktalan teljesülésével, Izráel földjén rögvest elkezdődik.

Az összizráeli koncepcióban gondolkodó ezékieli iskola a *Földet a kiegyenlítés teológiai alapelve* alapján osztja fel a 12, történetileg aligha létező törzs között, amikor ismét a fokozatos szentség gondolata érvényesül. Az ország közepén van a Templom, amit a papok és lévíták (mint tagolt testület) laknak körül, távolabb van az új város. A Templom küszöbe alól kifolyó víz (Ez 47) teszi termékennyé, élhetővé az országot. A törzsek *egyenlő* földcsávokat kapnak, Jákób-Izráel másodfeleségektől született „gyermekai”, azaz a szolgálóktól származó törzsek a szent területtől csak távolabb kaphatnak földet Izráelben. Egyúttal az Izráel népe között született jövevényutódok egyenjogúvá lesznek, bekapcsolódhatnak Izráel törzsi rendszerébe.

***

Die vorliegende Dissertation „*Tempel als Theologie*“ ist keine ausführliche Auslegung der zweiten Tempelvision Ezechiels (Ez 40-48), sondern sie will dem Leser sog. „Interpretationsschlüssel“ zur Auslegung des biblischen Textes aus dem Bereich der Biblischen Theologie, der Religionsgeschichte, der Religionswissenschaft und der (christlichen) Liturgiegeschichte darbieten. Durch die Einschaltung und Anwendung der interdisziplinären Forschungsergebnisse wird es ermöglicht, das theologische Konzept des Propheten, bzw. der Prophetenschüler erster und zweiter Generation in einem breiteren Kontext zu analysieren und darzustellen. Die *kultgeschichtliche* Annäherung hebt die Intention des prophetischen Kreises und der Vision eindeutig hervor: das Prinzip des Neubeginns nach dem Exil soll einzig und allein die Ehre und Heiligkeit Gottes (Ez 43,1ff.) sein, die Neugeburt Israels beginnt mit der visionären Darstellung des Jerusalemer Tempels (Ez 40-42). Der allerheiligste Ort ist das einzige geographische und geistige Zentrum des Landes und des Volkes Israel; die Strukturierung des zukünftigen Gottesvolkes ist am Verhältnis zum Tempel der einzelnen Gruppen abzulesen, bzw. abzumessen. Die Absicht der ganzen Vision ist das *Prinzip der theologischen und geschichtlichen Ausgleichung*, nach der das ganze zukünftige und ideale Israel zu definieren ist. Die neue „Landnahme“, der neue „Exodus“, also die Rückkehr aus Babylonien soll sich im wahrsten Sinne des Wortes ereignen und nicht zur völligen Aufsplitterung der Gesellschaft führen wie im Falle der ersten Landnahme und der Gründung des Staates und des Königtums Israel. Das Ideal Ezechiels und seiner Schüler wurzelt sehr stark und tief in der theokratischen, egalitären, tribalen „Wüstenexistenz“ der Exodusgruppe (ALBERTZ), die schon einmal im Lande der Verheißung siedelte. Nach dem Konzept Ezechiels ist *der Tempel an sich Theologie*.

Nach den einleitenden Gedanken und nach der Zielsetzung handelt es sich im zweiten Kapitel um die Person Ezechiels und die Entstehung seines Buches. Nach meiner Auffassung bilden die Visionen (Ez 1-3; 8-11; 37; 40-48) das komplizierte Skelett des

ganzen Buches. Ohne die Intention und des Konzeptes des Buches zu zerstören, kann man das schriftliche Werk des Propheten und seiner Schüler in 2-3 unabhängige Teile nicht zerlegen. Das Exil ist für den Propheten nicht nur ein *Ende* der Geschichte, sondern gleichzeitig *die historische Chance des Neubeginns*. Das ganze Buch (ausgenommen die Kapitel 38-39) mag im 6. Jh. v.Ch. entstanden sein, die Tempelvision (als *Tora* oder *Verfassungsentwurf*) des Propheten und seiner Schüler kann nicht nach 515 v.Ch. abgeschlossen worden sein, deshalb kann die Tempelvision nicht als Kritik am Kult des zweiten Tempels oder späterer Epochen aufgefasst werden.

Das dritte Kapitel „*Die Theologie des Topos*“ basiert auf der Negation des *utopistischen Konzeptes* des Propheten, die Bedeutung und die Konsequenzen der Vision werden eben von der Realität des heiligen Ortes, des Tempels (*Topos*) abgeleitet. Ohne die visionären Darstellung des *Temenos*, also die des heiligen Tempelbezirks wäre die Tempelvision fiktiv und nicht relevant. Im weiteren befassen wir uns mit der Frage der Beschreibung des Tempels der Vision, diese Beschreibung ist eine gut bedachte, konsequente Erzählung eines theologischen Programms und nicht eine bloße architektonische Charakterisierung. Danach folgt die Analyse des theologischen Zentrums der Vision (Ez 43,1ff.), wonach Gott am heiligen Ort unter seinem Volk ewiglich wohnen (wortwörtlich: *zelten*) wird. Dann wenden wir uns der Frage der kultgeschichtlichen Annäherung des Tempels und des heiligen Tempelbezirkes zu. Der gut und fest gebaute Tempel wahrt und garantiert das Bestehen der Schöpfung, des ganzen Kosmos. Laut Ez 38,12 ist der Gottesberg Zion der Mittelpunkt (*Nabel*) der Welt, der auf einem festen Grundstein (Felsen) ruht. Wir beschäftigen uns mit dem allgemeinen Gedanken des Mittelpunktes der Welt in den verschiedenen Kulturen und Religionen. Am Ende des dritten Kapitels wird das Ziel des Tempelkultes, bzw. der liturgischen Handlungen am heiligen Ort analysiert.

Im vierten Kapitel stellen wir die *Theologie der Unterscheidung* vor. Das Heilige und das Profane, das Reine und das Unreine sind keine Gegensätze im ursprünglichen Sinne, sie

sind Grundkategorien des priesterlichen Weltverständnisses. Das Hauptmandat des Priestertums in Israel ist das Lehren der Unterscheidung zwischen dem Heiligen und dem Profanen, zwischen dem Reinen und dem Unreinen (Ez 44,23). Der Festkalender (als Unterscheidung der Zeiten) stellt eine Übergangsphase in der Religionsgeschichte Israels dar. Die Bedeutung des Sabbats ist zu dieser Zeit aufgewertet worden, am Sabbattag soll man 6+1 Opfertiere als symbolische Handlung darbringen. Das neue, um den Tempel herum lebende Israel soll vom kollektiven und egalitären Organ des Priestertums geführt und regiert werden, was ich *Hierokratie* nenne (vgl. Ex 19,6). Es gibt eine historisch erklärte Unterscheidung im Priestertum Israels: die Söhne Zadoqs beanspruchen den „verfallenen“ Leviten gegenüber die Vorrechte im Kult. Die Leviten sollen als kultische Assistenz zweiten Ranges gelten. Es wird in Israel keinen Hohepriester (mehr) geben.

Neben der Theologie der Unterscheidung spielt in der Gedankenwelt der Vision die *Theologie der Trennung* eine bedeutende Rolle. Palast der Gottheit (= Tempel) und Palast des Herrschers in Israel, Tempel und Stadt müssen strikt voneinander getrennt werden. In der Nähe des Wohn- und Thronsitzes des Herrn Israels darf es keinen Platz mehr für einen irdischen Herrscher geben – wie es in der ganzen damaligen Welt gebräuchlich war –, damit Macht und Herrschaft im Israel der Zukunft miteinander nicht mehr verquickt werden. Es wird nicht genannt, wo eigentlich der zukünftige, entmachtete Fürst (als Repräsentant des Volkes), der ja eigentlich Vasall Jahwes ist, seinen Wohnsitz haben wird. Diese Trennung kann als herbe Kritik der Ezechielschule an der Institution und Praxis des israelitischen Königtums aufgefasst werden. Man kann an dieser Stelle auch eine markante Korrektur der Ezechielschüler wahrnehmen: der zukünftige Herrscher in Israel soll nicht mehr König genannt werden, meiner Auffassung nach werden ihm den Messiasstitel und die an die Davididen gebundenen Zukunftserwartungen klar abgesprochen, obwohl es um eine Erbmonarchie geht. Die Stadt wird von dem im geographischen und geistigen Mittelpunkt des Landes liegenden Tempel getrennt. Die

Stadt wird trotz den geschichtlichen Gegebenheiten und Fakten den heiligen Wohnsitz Gottes nicht mehr umgeben, bzw. umschlingen. Das Gebiet des Tempels und der Stadt gilt als Gemeinbesitz, der Fürst verfügt nicht mehr über die Territorien der Stämme, über seinen Erbbesitz verfügt er nur vorläufig. Der Name der Stadt wird auch verändert: „*Der Herr [ist] dort*“, die neue Stadt kann mit der alten topographisch nicht mehr identifiziert werden.

Das Land wird im Sinne der *Theologie der Ausgleichung* und im Sinne der *gesamtisraelitischen Konzeption* Ezechiels egalitär an die 12 Stämme Israels, die zu dieser Zeit nicht mehr existieren, vergeben. Das Prinzip der Heiligkeit gilt wieder: die von den Hauptfrauen Jakobs stammenden Stämme dürfen an das heilige Gebiet und den Tempelbezirk näher rücken. Das Land wird von dem über die Tempelschwelle heraussprudelnden Wasser fruchtbar gemacht. Die Priester und Leviten wohnen auf dem heiligen Landstreifen und dadurch schützen sie den Tempel mit ihrem eigenen Leib.

***

The present thesis “*Temple as theology*” is not a detailed interpretation of the second temple vision of Ezekiel (Ez 40-48), but it wants to offer some so-called “keys of interpretation” from the field of Biblical theology, history of religion, science of religion, and (Christian) history of liturgy. It is made possible by the engagement and application of the interdisciplinary research results to analyze and present the theological concept of the prophet and/or of the members of the “school” of the prophet. The *cult-historical* approach emphasizes the intention of the circle of the prophet and of the vision: the principle of the new beginning after the exile should be only the honour and the holiness of God; the new birth of Israel begins with the vision of the Temple of Jerusalem. The all-holiest place is the only geographical and mental centre of the country and of the people of Israel. The intention of the whole vision is the principle of the *theological and historical compensation*, which defines the future of the ideal Israel. The return from Babylon will not be equal to the return from Egypt and to the establishment of the state and the kingship in Israel. The ideal of Ezekiel and his “school” is rooted very deeply in the social existence of theocracy and equality in post-exodus times.

The prophet regards the exile as an end of history, but at the same time as the historical chance of the new beginning. The whole book (excluding chapters 38-39) may have developed in the 6th century B.C., the temple vision cannot be dated after 515 B.C. and one cannot regard it as the criticism of the second Temple or of later epochs.

The third chapter “*The theology of the Topos*” is based on the negation of the *utopian concept* of the prophet; the consequences of the vision are derived evenly from the reality of the holy place, the Temple (*Topos*). Without the vision of the *Temenos* and the holy Temple-district the vision would be fictitious and not relevant. In the further parts we are concerned with the question of the description of the Temple of the vision; this description is a well-considered, consistent narration of a theological program and not a bare architectural characterisation. Afterwards we are dealing with the analysis of the “theological centre” of the vision, where God will

live (tent) for ever. Then we turn to the question of the cult-historical approach of the temple and the holy temple district. The well and firmly built temple protects and guarantees the existence of the creation, of the whole cosmos. According to Ez 38.12 the holy mountain of the Temple is the “centre (navel) of the world”, which rests on a firm foundation-stone (rock). After that we are concerned with the general thought of the “centre (navel) of the world” in different cultures and religions. At the end of the third chapter we are analyzing the goal of the temple cult and the liturgical actions at the holy place.

In the fourth chapter we present “*The theology of the distinction*”. The *Sacred* and the profane, the pure and the impure are not contrasts in the original sense; they are basic categories of the religious and clerical world-understanding. The main mandate of the priests in Israel is the theory of the distinction between the Sacred and the profane, the pure and the impure. The feasts’ calendar (as distinction of the times) represents a transitional phase in the religion-history of Israel. The meaning of the Shabbat was re-valued in this time. The new Israel living around the Temple will be led and governed by the collective of priests called by me *Hierocracy* (see Ex 19.6). There is a historically explained distinction among the priests in Israel: the sons of Cadoq claim the privileges of the cult. The Levites are regarded only as a second rank ritual assistance. There will be no high priest (any more) in Israel.

“*The theology of the separation*” plays an important role in the vision. The palace of the divinity (= Temple) and the palace of the ruler in Israel, the temple and the city must be strictly separated. In the proximity of the apartment and throne seat of the Lord of Israel there may be no more place for a terrestrial ruler – as it was common in the whole world -, so that power and rule may not be merged in the future. The ruler of Israel will not be called a “king”, but a “prince” of deprived power. He will be only a representative of the people. One can understand this separation as harsh criticism of the “school” of Ezekiel. One can notice here also a salient correction of the “school”: the “prince” will not be the Davidic Messiah. The

city is separated from the temple lying in the geographical and mental centre of the country. The city will not surround the holy place of God despite the historical conditions and facts. The name of the city is also changed: "*The Lord [will be] there*", the new city cannot be identified with the old one.

The country will be given to the 12 tribes of Israel in the sense of "*The theology of the compensation*"; they are not existing any longer at this time. The principle of the holiness has to rule, too. The country is made fruitful by the water out-gushing from the Temple. The priests and Levites live on the holy land strip and they are protecting the Temple.

III. A doktorjelölt publikációi (válogatás)

Néhány gondolat a SZENT mai értelmezéséhez. In: BÉKÉSI Sándor (szerk.): *Ostium in caelo. Jubileumi kötet dr. Bolyki János teológia-professzor 75. születésnapjára.* Budapest, 2006. 114-126.

Természet az énekeskönyvben, liturgia a természetben. In: Magyar Református Nevelés VII (2006/4-5) 17-19.

A szószék. In: BÉKÉSI Sándor (szerk.): *Ki szíveket tanít. Jubileumi kötet dr. Boross Géza teológia professzor 75. születésnapjára.* Budapest, 2006. 119-130.

Vallás és zene. Fenomenológiai kérdések és következtetések. In: Protestáns Téka I (2007/4) 3-10.

Református gyónás. A bűnvallás, bűnbocsánat-hirdetés történeti és gyakorlati kérdései. In: Porta Speciosa (2007/1) 28-50.

Istentisztelet és művészet. Kálvin istentiszteletről alkotott felfogása és gyakorlata. In: BÉKÉSI Sándor (szerk.): *Pius Efficat Ardor* (megjelenés alatt)

***

A doktorjelölt összesen 17 publikációt, 34 publicisztikát, 8 nem lábjegyzetelt helytörténeti írást, 55 gyülekezeti írást, 18 forrásközlést, 19 németről magyarra, 4 magyarról németre fordítást jelentetett meg, valamint 33 előadást tartott konferenciákon, különféle fórumok előtt.